

SEIMO VEIKSNYS FORMUOJANT LIETUVOS UŽSIENIO REIKALŲ MINISTERIJOS BIUDŽETĄ IR STRUKTŪRĄ 1920–1927 M.

DR. AUDRONĖ VEILENTIENĖ

*Kauno technologijos universitetas
Kaunas University of Technology
K. Donelaičio g. 73, LT-44029 Kaunas
El. paštas audrone.veilentiene@ktu.lt*

Santrauka

Straipsnyje analizuojami Užsienio reikalų ministerijos biudžeto ir etatų svarstymai Seimo plenariniuose posėdžiuose, frakcijų požiūris į ministerijos struktūros tobulinimą ir jos veiklos problemas. Nuo 1920 iki 1927 metų Užsienio reikalų ministerija nuolat keitėsi – didėjo centrinis aparatas, kūrėsi pasiuntinybės ir konsulatai, buvo tobulinama jos struktūra. Svarstant valstybės biudžetą Seime buvo aptariama ministerijos ir pasiuntinybių veikla. Seimas dažniausiai siekdavo sumažinti Užsienio reikalų ministerijos biudžetą, tačiau vėliau neretai tekdavo patvirtinti papildomų išlaidų sąmatas. Labiausiai ministerijos biudžetą siekė apkarpyti III Seimas, sumažindamas lėšas pasiuntinybėms ir konsulatams, neatsižvelgdamas į jų darbo specifiką ir reprezentacines funkcijas.

Reikšminiai žodžiai: Užsienio reikalų ministerija; Seimas; biudžetas; sąmata.

Įvadas

Parlamentarizmo laikotarpiu Lietuvoje Seimas tvirtino Ministrų kabineto programas, ministerijų ir kitų valstybės įstaigų struktūrą bei valstybės tarnautojų atlyginimus. Pagal savo kompetenciją Seimas nustatydavo Lietuvos užsienio politikos kryptį ir kontroliavo Užsienio reikalų ministerijos (toliau – URM) veiklą. Jokie svarbesni klausimai negalėjo būti sprendžiami be Seimo pritarimo. Parlamentinės Vyriausybės darbų kontrolės formos, kuriomis Seimo nariai reaguodavo į svarbesnius įvykius, buvo nustatytos Konstitucijos 28-ajame straipsnyje – tai interpeliacijos ir paklausimai Ministrui Pirmininkui ir atskiriems ministrams bei revizijų skyrimas¹. Nuolatinei užsienio politikos kontrolei ir įvairiems tos srities klausimams spręsti Seimas sudarydavo Užsienio reikalų komisiją, tačiau Seimo kontrolė pasireiškė ir plenariniuose posėdžiuose svarstant Vyriausybės deklaraciją, valstybės biudžetą ir struktūrą. Ministerijų, tarp jų ir URM, darbas priklausydavo nuo skiriamų lėšų ir etatų.

Seimo veiksnys formuojant URM biudžetą ir struktūrą Lietuvos istoriografijoje nebuvo nagrinėtas. Analizuojant šią temą daugiausia remtasi pagrindiniu šaltiniu – Steigiamojo, I, II ir III Seimų stenogramomis, kuriose užfiksuoti Ministrų kabinetų deklaracijų ir biudžeto svarstymai plenariniuose posėdžiuose, „Vyriausybės žiniuose“ skelbtomis URM sąmatomis ir kt.

Straipsnio tikslas: atskleisti Seimo veiksnį formuojant URM biudžetą ir tvirtinant etatus, išanalizuoti frakcijų požiūrį į ministerijos struktūros tobulinimą ir jos veiklos problemas.

Chronologinės ribos – 1920–1927 metai (iki III Seimo paleidimo). Po 1926 m. perversmo Seime dar buvo tvirtinami URM etatai, todėl reikia tai paminėti ir įvertinti.

Tyrimo metodai: aprašomasis, analizės ir lyginamasis.

¹ Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918. II. 16 – 1940. VI. 15)*. Vilnius, 1996, p. 9–11.

1. URM biudžeto svarstymas Steigiamajame Seime

Steigiamojo Seimo veikla skyrėsi nuo kitų Seimų, nes tuo metu dar nebuvo aiškiai suformuluotos Seimo funkcijos, Seimo nariai buvo jauni – trečdalis neturėjo 30 metų, apie 40 proc. sudarė 31–40 metų amžiaus žmonės, tik apie 35 proc. parlamentarų turėjo aukštąjį ir nebaigtą aukštąjį išsilavinimą², nė vienas Seimo narys neturėjo parlamentinio darbo patirties. Steigiamojo Seimo laikotarpiu valstybės institucijos dar tik kūrėsi, stigo ne tik lėšų, bet ir specialistų. Šios problemos išryškėdavo diskusijose dėl biudžeto ar ministerijų etatų. 1921 m. kovo 3 d. Steigiamojo Seimo 68-ajame posėdyje svarstant URM etatus, referentas Vladas Jurgutis informavo, kad URM yra 4 departamentai: Bendrasis, Rytų, Europos Centro ir Vakarų. Rytų departamentas apėmė Rusiją, Baltijos valstybes ir Lenkiją, Europos Centro – Vokietiją, Austriją, Olandiją, Skandinavijos valstybes, Čekiją ir Šveicariją, Vakarų – Angliją, JAV, Prancūziją, Italiją ir Belgiją³. V. Jurgutis siūlė palikti visas keturias URM dalis departamentų teisėmis, nes departamentų direktoriai turi instruktuoti Lietuvos pasiuntinybes užsienyje ir bendrauti su akredituotais užsienio šalių atstovais. Referentas nurodė, kad Finansų ir biudžeto bei Užsienio reikalų komisijos nutarė panaikinti ministro adjutanto ir visų vicedirektorių etatus, taip pat sumažintas sekretorių ir raštinkų skaičius. V. Jurgutis pareiškė Užsienio reikalų komisijos nuomonę, kad reikia įsteigti konsulatus Švedijoje ir Olandijoje.

Užsienio reikalų ministras Juozas Purickis prašė Seimo narių atkreipti dėmesį į tai, kad URM sprendžia ne mažesnius uždavinius negu Krašto apsaugos ministerija, kuriai skiriama beveik 60 proc.

² Truska, L. Steigiamasis Seimas ir jo vieta naujųjų laikų Lietuvos istorijoje. *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinis žodynas*. Vilnius, p. 28.

³ 1921 m. kovo 3 d., I sesijos 68 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas, 1920–1922.

viso valstybės biudžeto. Jis pabrėžė, kad URM biudžetas sudaro tik 1/30 Krašto apsaugos ministerijos biudžeto, kai URM šiuo metu tenka didžiausia atsakomybė už valstybės nepriklausomybę, todėl prašė daugiau nemažinti lėšų. Ministras paaiškino, kad Lietuvoje daug išsilavinusių žmonių, tačiau jie moka per mažai užsienio kalbų, todėl negali dirbti ministerijoje. J. Purickis pažadėjo peržiūrėti atstovybių užsienyje etatus, nors, jo manymu, atstovybės turi veikti autonomiškai, gaudamos iš Lietuvos direktyvas⁴.

Lietuvos socialdemokratų partijos (toliau – LSDP) frakcijos atstovas Vincas Čepinskis pareiškė, kad vertina užsienio reikalų ministro demokratinius papročius, plačias pažiūras ir politinį išsilavinimą, todėl LSDP nesūlys nieko nei nubraukti, nei pridėti. Kartu jis kritikavo Eltą, kad žinios pateikiamos pavėluotai, o kartais jos būna ne tik klaidingos, bet ir kenksmingos valstybei. V. Čepinskis atkreipė dėmesį, kad Tautos pažangos partijos lyderiai turi per daug įtakos kai kuriems ministrams, o per juos ir šalies politikiam gyvenimui, todėl siūlė šią įtaką pašalinti.

Krikščionių demokratų bloko atstovas kunigas Justinas Staugaitis prašė palaikyti komisijos mažumos nuomonę ir palikti patarėjo bažnytiniam reikalams etatą. Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partijos ir Lietuvos valstiečių sąjungos (toliau – LSLDP ir LVS) frakcijų atstovas Ladas Natkevičius aiškino, kad keturiuose departamentuose dirbs tik po 3 ar 4 žmones, todėl ar ne geriau būtų tris departamentus sujungti į vieną Politinį departamentą, kuriame galėtų būti daugiau skyrių. Jo nuomone, Lietuvos atstovybė Vokietijoje turi per daug etatų, o Vašingtone, Taline ir Helsinkyje – per mažai, silpni ryšiai su Švedija. Taip pat jis pritarė, kad užsienio reikalų ministras turėtų adjutantą ar karininką ryšiams su Krašto apsaugos ministerija.

⁴ 1921 m. kovo 3 d., I sesijos 68 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas, 1920–1922.

Telegramų agentūros direktorius Juozas Eretas prašė atskirti agentūrą nuo URM ir suteikti jai atskiras patalpas. Jis aiškinosi, kad ELTA vėluoja pateikti informaciją, nes telegramos ateina įvairiomis kalbomis, jas reikia išversti į lietuvių kalbą ir patikrinti informaciją, skundėsi, kad trūksta vertėjų ir trukdo dirbti įsigalėjęs biurokratizmas.

Užsienio reikalų bei Finansų ir biudžeto komisijų pasiūlymu buvo nutarta įsteigti konsulatą Stokholme ir Olandijoje. J. Purickio prašymu Seimas balsavo už konsulato Hamburgėje steigimą ir, primygtinai prašant L. Natkevičiui, pritarė konsulatui Helsinkyje. Taip pat nutarta palikti konsulatą Sibire, kur buvo daug lietuvių tremtinių kolonijų, bet panaikinti Tiflise. Be to, buvo numatyti etatai ir atstovybei Varšuvoje.

1921 m. kovo 11 d. Steigiamojo Seimo 71-ajame posėdyje svarstant URM etatus 3-juoju skaitymu P. Ruseckas piktinosi, kad ministerijos nekoordinuoja tarpusavyje prekių užsakymų ir Prekybos skyrius prie Berlyno atstovybės dažnai po kelis kartus gauna tuos pačius užsakymus⁵. Be to, pasitaiko atvejų, kai Prekybos skyrius suranda reikalingas prekes ir jas užsako, o pasirodo, kad jos jau būna nupirktos iš kokio nors pirklio, dažnai blogos kokybės ir už didesnę kainą. Jis pasiūlė Londono atstovybėje įsteigti prekybos atašė etatą.

J. Purickis ir finansų, prekybos ir pramonės ministras Ernestas Galvanauskas pripažino, kad pasitaiko klaidų, bet teisinosi, kad ministerijose trūksta prekybą išmanančių žmonių. Diskusijas taip pat sukėlė karininko atašė prie užsienio reikalų ministro bei patarėjo bažnytiniams reikalams etatai: pirmąjį nutarta išbraukti, nes prireikus karininką komandiruotų Krašto apsaugos ministerija, o antrąjį – palikti. J. Purickis paprašė į Bendrąjį departamentą grąžinti vicedirektoriaus etatą, o kai kurių valdininkų etatus pakeisti į aukštesnės kategorijos, kad jie gautų didesnę atlyginimą. Su tokiu ministro prašymu nesutiko LSLDP ir LVS atstovai Vladas Lašas ir

⁵ 1921 m. kovo 11 d., I sesijos 71 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas, 1920–1922.

Albinas Rimka bei LSDP narys V. Čepinskis, o Lietuvos krikščionių demokratų partijos (toliau – LKDP) atstovas Zigmas Starkus pasiūlė palikti vicedirektorius visuose departamentuose. Vis dėlto Seimo dauguma nubalsavo prieš vicedirektoriaus bei skyriaus vedėjo etatus, tačiau pritarė žemesniųjų kategorijų etatų pakeitimams⁶. Vakarų departamente J. Purickis prašė palikti 2 sekretorius, čia Seimas jam nusileido. Eltos direktorius J. Eretas paprašė skirti korespondento etatą prie Lietuvos atstovybės Vašingtone, Seimo dauguma tam pritarė.

1921 m. spalio 18 d. 133-iajame Seimo posėdyje referentas V. Jurgutis supažindino su URM etatų papildymo ir pakeitimo įstatymo sumanymu. Jis informavo, kad, priimant etatus, jie buvo labai „apkarpyti“, bet ministerijai leista prireikus laikinai priimti ir kitus tarnautojus. URM šia teise pasinaudojo, bet Valstybės kontrolė neleido mokėti tarnautojams daugiau negu 4 000 auksinų⁷. Jis priminė, kad Užsienio reikalų bei Finansų ir biudžeto komisijos sumažino kai kurių atstovybių ir konsulatų etatus, siekdamas, kad atstovybių būtų mažiau ir jų veikimo teritorija būtų praplėsta.

1921 m. spalio 21 d. diskusijose dėl minėto projekto V. Čepinskis reiškė nepasitenkinimą, kad atstovybės Berlyne etatų ne sumažėjo, o padaugėjo, piktinosi, kad atstovybės Maskvoje Prekybos skyrius užsiima spekuliacija ir siūlė apskritai jį naikinti, nes su Rusija jokios prekybos nėra⁸. Taip pat patarė gerbti save ir išbraukti Lietuvos atstovybės Varšuvoje etatus, nes neaišku, kokie bus santykiai su Lenkija, kritikavo, kad per daug etatų numatyta atstovybėse Rygoje ir Vašingtone bei Petrogrado konsulate.

Krikščionių demokratų bloko lyderis Mykolas Krupavičius reikala-

⁶ *Ten pat.*

⁷ 1921 m. spalio 18 d., I sesijos 133 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas, 1920–1922.

⁸ 1921 m. spalio 21 d., I sesijos 134 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas, 1920–1922.

vo visur laikytis taupumo ir kaltino valdžios atstovus sergant „ponišku-
mo liga“. Jis kritikavo atstovybės Berlyne vadovą ir laikė jį netinkamu
šioms pareigoms, taip pat piktinosi, kad atstovybėje Maskvoje dirba
žmonės, padarę nusikaltimų Lietuvoje. Jis pritarė V. Čepinskiui dėl at-
stovybės Varšuvoje panaikinimo ir suabejojo, ar reikalinga atstovybė
Olandijoje, kuri neturi didelės tarptautinės reikšmės. Manė, kad abiem
atstovybėms Romoje galėtų užtekti vienos raštinės.

LSLDP ir LVS atstovas Kazys Ralys kalbėjo apie įvairius pažeidi-
mus ministerijoje – spekuliaciją, dokumentų padirbinėjimą, kuriuos
toleruoja ne tik Užsienio reikalų, bet ir Finansų ministerijos vadovai.
Jo nuomone, Klaipėdos krašte taip pat reikia įkurti Lietuvos atstovy-
bę, nes ten dirbantis Krašto apsaugos ministerijos atašė Leopoldas
Dymša kartu su atstovu Anglijoje Alfredu Tiškevičiumi „lengva ran-
ka duoda vizas lenkų legionieriams, atvykstantiems į Lietuvą gelbėti
savo dvarų“⁹. LSDP atstovas Stasys Digrys taip pat kritikavo atstovybės
Maskvoje darbą, kaltino sekretorių Juozą Avizonį, lengvai išduodantį
leidimus žmonėms, neturintiems jokių dokumentų, o tikri Lietuvos pi-
liečiai priversti laukti arba ieškoti kitų kelių, kaip grįžti.

Atsakydamas į Seimo narių kritiką, J. Purickis skundėsi inteligentų,
mokančių Vakarų Europos kalbų, trūkumu, mažu atlyginimu. Jis aiš-
kino, kad atstovybės Berlyne ir Maskvoje turi daugiausia darbo, todėl
nespėja, be to, niekas nenori važiuoti dirbti į Maskvą. Taip pat sunku
surasti žmonių, norinčių dirbti atstovybėje Klaipėdoje, nes skirta per
mažai lėšų. Ministras pažadėjo, kad susikompromitavę asmenys bus
atleisti iš darbo.

Referentas V. Jurgutis konstatavo, kad Finansų ir biudžeto bei Už-
sienio reikalų komisijos kiek galėjo, tiek panaikino atstovybių eta-
tų, jeigu bus panaikinta daugiau, nukentės darbas. Užsienio reikalų
komisija buvo gavusi skundų dėl įvairių precedentų, susijusių su di-
plomatiniiais atstovais. Komisija svarstė juos posėdžiuose ir stengėsi

⁹ 1921 m. spalio 21 d., I sesijos 134 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas, 1920–1922.

reaguoti, perduodama medžiagą teismui, tačiau teismas iki šiol nieko nepadarė. V. Jurgutis paminėjo, kad Užsienio reikalų komisija siekė sugriežtinti diplomatinio pašto darbą, tačiau tai buvo labai sunku.

Svarstant URM etatus, J. Purickis ir viceministras Petras Klimas Seime kovojo, kad jų pasiūlyti etatai nebūtų išbraukti, o Seimas siekė kiek galima daugiau jų panaikinti, nes patikrinus pasirodė, kad nemažai etatų buvo neužimti. Buvo pritarta atstovybės Varšuvoje ir Prekybos skyriaus Maskvoje panaikinimui, kai kuriose atstovybėse taupumo sumetimais buvo sujungti mašininkės ir sekretoriaus etatai.

1921 m. spalio 28 d. 136-ajame Steigiamojo Seimo posėdyje svarstant URM etatų pakeitimą, Mykolas Sleževičius kaltino ministeriją dėl netinkamų pareigūnų, dirbančių atstovybėse: kritikavo atstovą Maskvoje Jurgį Baltrušaitį dėl nemokėjimo elgtis su Sovietų Rusijos pareigūnais ir vadovauti atstovybės tarnautojams, atstovą Vokietijoje – dėl pažadų netesėjimo, o atstovą Klaipėdoje – dėl leidimų įvažiuoti į Lietuvą dalijimo valstybės priešams¹⁰.

Krikščionių demokratų bloko atstovas Antanas Tumėnas abejojo, ar juristai, dirbantys Lietuvos atstovybėse, yra susipažinę su Lietuvos įstatymais, kritikavo, kad atstovybės neatsiskaito už pajamas, gautas iš leidimų įvažiuoti į Lietuvą. Lietuvos atstovas Berlyne Viktoras Gailius prašė nemažinti atstovybės etatų skaičiaus, nes ji turi daug techninio darbo su korespondencija bei interesantais, tačiau ne į visus jo prašymus balsuojant buvo atsižvelgta.

1921 m. gruodžio 13 d. 149-ajame posėdyje V. Jurgutis referavo Nepaprastųjų valstybės išlaidų sąmatos sumanymą, kuriame buvo numatyta 11 milijonų 174 tūkstančiai 500 auksinų URM¹¹.

¹⁰ 1921 m. spalio 28 d., I sesijos 136 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas, 1920–1922.

¹¹ 1921 m. gruodžio 13 d., I sesijos 149 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas, 1920–1922.

1 lentelė. 1921 m. URM nepaprastųjų valstybės išlaidų sąmata

Eil. nr.	Paskirtis	Suma (auksiniais)
1.	Taikos sutarties su Rusija vykdymui – nepaprastos 22 narių komisijos išlaikymui	2 600 00 įvairioms išlaidoms
2.	Sienų nustatymui su Latvija	250 000 (šalia pažymėta, kad to neužteks)
3.	Bylai su Lenkija – tiesioginėms deryboms, atstovavimui Tautų Sąjungoje ir kt.	1 200 000 (pažymėta, kad ši suma taip pat bus viršyta)
4.	1920 m. skolų likvidavimas Lietuvoje ir užsienyje	3 224 500
5.	Klaipėdos reikalams	350 000
6.	Lietuvos reikalų gynimui užsienio spaudoje bei specialiems leidiniams	600 000
7.	4 automobilių įsigijimas	420 000
8.	Valiutos svyravimo priedas	1 800 000
9.	Tautų Sąjungos komisijos išlaikymas	230 000
10.	Tremtinių grąžinimo iš Konstantinopolio reikalams	500 000
	Iš viso:	11 174 500

LSDP atstovo S. Digrio nuomone, ministerijos nepaprastosios išlaidos yra per didelės. Jis nesuprato, kaip ministerija gali skolintis pinigų iš Ministrų kabineto, žadėdama skolą grąžinti iš kitų metų biudžeto, kritikavo, kad Lietuvos atstovybės užsienyje neatsiskaito už patirtas išlaidas. V. Jurgutis atsakė, kad tiek daug nepaprastųjų išlaidų susidaro todėl, kad valstybė gyvena labai sunkiomis sąlygomis.

1921 m. gruodžio 21 d. 155-ajame Seimo posėdyje svarstant „Lietuvos Respublikos 1921 metų išlaidų sąmatos“ projektą 3-uoju skaitymu, URM sąmatą referavo LSLDP ir LVS atstovas Vytautas Račkauskas. Jis informavo, kad visas ministerijos biudžetas sudaro 13 milijonų 789 tūkstančius 290 auksinų, 3 milijonai 967 tūkstančiai 168 auksinai – centro įstaigoms, ir 9 milijonai 822 tūkstančiai 122

auksinai – atstovybėms ir konsulatams. Lietuvos telegramų agentūrai skirta 2 milijonai 653 tūkstančiai 590 auksinų¹².

2 lentelė. 1921 m. URM išlaidos

Eil. nr.	Paskirtis	Suma (auksiniais)
1.	Centro įstaigoms	3 967 168
2.	Atstovybėms ir konsulatams	9 822 122
	Visas URM biudžetas	13 789 290
3.	Telegramų agentūrai	2 653 590

Daugiausia išlaidų – 6 milijonus auksinų, sudarė lėšos, skirtos užsienio valiutų kursų svyravimui padengti atstovybėse, personalo algomis bei ūkio ir administracijos išlaidoms.

1922 m. rugsėjo 21 d. Steigiamojo Seimo 248-ajame posėdyje svarstant 1922 metų biudžetą 1-uoju skaitymu, Biudžeto komisijos pirmininkas, krikščionių demokratų bloko atstovas Jonas Steponavičius kritikavo URM dėl aiškios etatų politikos neturėjimo, pageidavo, kad prieš tvirtinant etatus, kiekviena atstovybė pateiktų išsamias finansines ataskaitas¹³. Nepartinis Jurgis Žitinevičius siūlė taupant lėšas nesiųsti į užsienį didelių delegacijų ir Baltijos valstybėms palikti vieną atstovybę, o kitas panaikinti.

Ministras Pirmininkas E. Galvanauskas, atsakydamas į Seimo narių kritiką, 1922 m. rugsėjo 22 d. teigė, kad Lietuvos diplomatinis aparatas užsienyje yra per silpnas, todėl kartais reikia siųsti komisijas ar delegacijas¹⁴.

Ataskaitoje apie 1921 metų biudžeto įvykdymą valstybės kontrolierius Justinas Zubrickas konstatavo, kad Berlyno atstovybėje labai

¹² 1921 m. gruodžio 21 d., I sesijos 155 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas 1920–1922.

¹³ 1922 m. rugsėjo 21 d., I sesijos 248 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas 1920–1922.

¹⁴ 1922 m. rugsėjo 22 d., I sesijos 249 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas 1920–1922.

blogai tvarkoma buhalterija, todėl dėl jų kaltės buvo supainiotos paprastosios ir nepaprastosios pajamos. 1921 metais URM buvo skirta 34 milijonai auksinų, o išleista tik 30 milijonų. Jis atkreipė dėmesį, kad pinigų neišnaudojo tos ministerijos, kurios turėjo didelį ūkį ar vykdė reformas, kurios dėl žmonių stokos ar kitų aplinkybių liko neįvykdytos¹⁵. 1922 m. biudžete URM iš viso skirta 254 milijonai 187 tūkstančiai 752 auksinų, o visą biudžetą sudarė 4 milijardai 204 milijonai 280 tūkstančių 89 auksinai¹⁶.

1922 m. rugsėjo 26 d. 250-ajame Seimo posėdyje krikščionių demokratų bloko atstovas Juozas Akmenskis referavo „URM etatų papildymo ir pakeitimo sumanymą“, kuriame siūloma Maskvos atstovybėje panaikinti Juridinių skyrių, paliekant tik vieną juristo etatą, įsteigti naują Charkovo atstovybę su Juridiniu, Tremtinių grąžinimo ir Ūkio skyriais, Liepojos konsulate įkurti mašininkės-vertėjos ir Pasų skyriaus vedėjo etatus, Berlyno atstovybę papildyti 1-ojo ir 2-ojo sekretoriaus etatais, prekybos atašė, atašė spaudos reikalams ir kt.¹⁷

Tame pačiame posėdyje referuotas „Algų nustatymo Lietuvos atstovybių užsienyje tarnautojams įstatymo ir pakeitimo papildymo pakeitimas ir papildymas“, pagal kurį Maskvos atstovybės atstovui siūloma mokėti 18 tūkstančių auksinų, konsului – 16 tūkstančių, skyrių vedėjams – apie 13–14 tūkstančių auksinų; Berlyno atstovybės atstovui – 36 tūkstančius, pirmajam sekretoriui – 22 tūkstančius 500, 2-ajam sekretoriui – 15 tūkstančių, prekybos atašė – 18 tūkstančių, Rygos atstovui – 18 tūkstančių Latvijos rublių ir kt. Taip pat referuotas „Dienpinigių siunčiamoms į užsienį delegacijoms ir atskiriems į užsienį deleguojamiems žmonėms įstatymas“, pagal kurį valstybės tarnautojai buvo suskirstyti į 3 kategorijas. 1-ajai kategorijai priklausė departamentų

¹⁵ 1922 m. rugsėjo 27 d., I sesijos 251 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas 1920–1922.

¹⁶ 1922 m. spalio 5 d., I sesijos 255 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas 1920–1922.

¹⁷ 1922 m. rugsėjo 26 d., I sesijos 250 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas 1920–1922.

direktoriai, viceministrai, ministrai; 2-ajai – konsulai, vicekonsulai ir konsuliniai agentai užsienyje, prekybos atašė ir pirmieji atstovybių sekretoriai, ypatingų misijų sekretoriai; 3-iajai – atstovybių ir konsulatų tarnautojai, nenurodyti 1-oje ir 2-oje kategorijose, pagalbiniis ypatingų misijų personalas ir pan.

Visi šie projektai buvo svarstyti 2-uoju skaitymu, o 3-iuoju skaitymu su nedideliais pataisymais priimti 1922 m. spalio 5 d. posėdyje¹⁸. Pataisas pateikė URM, prašydama diplomatų atlyginimus Rusijoje ir Vokietijoje pakeisti litais. Rusijoje 40 markių prilygintos 1 litui, o Vokietijoje 80 markių – 1 litui. Tokie pakeitimai buvo reikalingi, nes tose šalyse nebuvo stabilios valiutos. Taip pat šiame posėdyje 3-iuoju skaitymu priimta 1922 metų išlaidų sąmata, kurioje biudžetas sudarė 4 milijardus 204 milijonus 280 tūkstančių 89 auksinus. Ministerijai skirta 254 milijonai 187 tūkstančiai 752, Telegramų agentūrai – 30 milijonų 408 tūkstančiai auksinių. Visi paskutiniai įstatymai buvo priimti be jokių diskusijų.

3 lentelė. URM 1922 m. išlaidos

Eil. nr.	Paskirtis	Suma (auksiniais)
1.	Pagrindinės išlaidos	148 212 852
2.	Papildomos išlaidos	105 974 900
	Visas URM biudžetas	254 187 752
	Visas valstybės biudžetas	4 204 280 089

Steigiamasis Seimas dažniausiai kritikavo URM dėl etatų politikos neturėjimo, blogo atstovybių Maskvoje ir Berlyne darbo bei dėl to, kad atstovybės nepateikia finansinių ataskaitų. Ministrai aiškino, kad trūksta inteligentų, mokančių Vakarų Europos kalbas, kad niekas nėra dirbti į ministeriją dėl mažo atlyginimo, todėl Steigiamojo Seimo

¹⁸ 1922 m. spalio 5 d., I sesijos 255 posėdis. *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas, 1920–1922.

laikotarpiu į užsienį buvo siunčiamos gausios delegacijos, kurioms išlaikyti reikėdavo didžiausios ministerijos biudžeto dalies.

2. URM struktūros reforma ir biudžeto svarstymas I, II ir III Seimuose

1922 m. spalio 10–12 d. išrinktame I Seime nė viena partija neturėjo absoliučios daugumos. Gausiausias krikščionių demokratų blokas dėl įvairių priežasčių nesudarė koalicijos su buvusiais partneriais Steigiamajame Seime – LSLDP ir LVS bloku, todėl jie ir kitos frakcijos dažnai principingai balsuodavo prieš bet kokius krikščionių demokratų siūlymus.

I Seimo laikotarpiu buvo nuspręsta URM įvykdyti etatų reformą. 1922 m. gruodžio 20 d. I Seimo 13-ajame posėdyje krikščionių demokratų bloko atstovas Vytautas Bičiūnas referavo „URM etatus“ 1-uoju skaitymu. Jis paminėjo, kad ministerija nori kitais metais įgyvendinti vidaus struktūros reformą. Iki 1922 m. pabaigos URM buvo suskirstyta į departamentus pagal teritorijas: Rytų, Europos Centro, Vakarų ir Bendrąjį administracinį departamentus¹⁹. Ministerija norėjo tuos departamentus panaikinti ir steigti naujus: Politikos, Administracinį, Teisių ir Ekonominių reikalų, nes buvusi struktūra kurį laiką trukdė ministerijai suderinti politiką dėl santykių su kitomis užsienio valstybėmis. Departamentai buvo izoliuoti vienas nuo kito, apėmė tam tikrą dalį valstybių. Steigiamojo Seimo laikotarpiu atskirais klausimais buvo skiriamos komisijos ir delegacijos, kurios atlikdavo darbą savarankiškai, tačiau dėl to kildavo įvairių nesusipratimų. Tuos reikalus turėjo kontroliuoti viena įstaiga – URM. Ekonominius santykius kuravo Prekybos ministerija, tačiau URM dažnai matydavo, kad už ekonominių santykių slepiasi politinė konjunkštūra. V. Bičiūnas atkreipė dėmesį, kad etatų skaičius Lietuvos URM bus mažesnis negu kitose Baltijos valstybėse.

¹⁹ 1922 m. gruodžio 20 d., I sesijos 13 posėdis. *I Seimo stenogramos*. Kaunas, 1922–1923.

1922 m. gruodžio 14 d. Ministras Pirmininkas ir užsienio reikalų ministras E. Galvanauskas patvirtino URM statutą, kuriame buvo numatytas ministerijos suskirstymas į 4 departamentus bei šių departamentų veiklos sritys²⁰, tačiau ši struktūra nebuvo patvirtinta Seime.

1923 m. sausio 16 d. posėdyje svarstant „Lietuvos Respublikos 1922 m. papildomąjį pajamų ir išlaidų sąmatą“ 3-uoju skaitymu, I Seimas nutarė URM skirti 759 tūkstančius 217 litų nepaprastosioms išlaidoms, iš jų 30 tūkstančių – dalyvavimui Tautų Sąjungoje (nepaprastasis biudžetas), 204 tūkstančius 217 – bylai su Lenkija (tiesioginėms deryboms, atstovavimui Tautų Sąjungoje ir kt.), 400 tūkstančių litų – specialiajam Ministro Pirmininko kreditui.

1923 m. sausio 26 d. posėdyje 2-uoju skaitymu svarstant „URM etatus“, M. Sleževičius prieštaravo, kad būtų svarstomi etatai, nežinant, kokie tiksliai bus departamentai ar pasiuntinybės²¹. Jis siekė, kad Seimas galėtų labiau kontroliuoti URM, o ne tik paklausimais ar interpeliacijomis. Jis nuogaštavo, kad atsistatydinusi E. Galvanausko Vyriausybė gali padaryti tokias reformas, kurios netiks naujajai Vyriausybei. Krikščionių demokratų bloko atstovai Mykolas Krupavičius ir Justinas Staugaitis norėjo priešingai – kad URM vidaus struktūrą susitvarkytų savarankiškai.

I Seimas dirbo mažiau nei pusę metų – nuo 1922 lapkričio 13 d. iki 1923 m. kovo 13 d., ir dėl nesutaikomų frakcijų nesutarimų bei trukdymo Vyriausybės darbui Prezidento Aleksandro Stulginskio buvo paleistas. URM reformos įgyvendinti nespėta, tačiau diskusijos Seimo posėdžiuose atskleidė liaudininkų siekį labiau kontroliuoti URM ir priešingą krikščionių demokratų bloko požiūrį – suteikti jai daugiau savarankiškumo.

1923 m. gegužės 12–13 d. rinkimai į II Seimą vėl atnešė pergalę krikščionių demokratų bloko partijoms. 1923 m. biudžetas pradėtas svarstyti tik II

²⁰ Užsienio reikalų ministerijos statusas. *Vyriausybės žinios*. 1923, sausio 25 (Nr. 122), p. 2–3.

²¹ 1922 m. gruodžio 26 d., I sesijos 22 posėdis. *I Seimo stenogramos*. Kaunas, 1922–1923.

Seimo 1923 m. liepos 6 d. posėdyje. Ministras Pirmininkas Vytautas Petrulis pateikė duomenis, kiek lėšų skirta kiekvienai ministerijai²².

4 lentelė. Lietuvos Respublikos biudžetas 1923 metams

Eil. nr.	Ministerijos pavadinimas	Paprastosios išlaidos (Lt)	Nepaprastosios išlaidos (Lt)
1.	Susisiekimo	38 433 444	12 411 000
2.	Žemės ūkio	14 419 382	7 555 584
3.	Švietimo	18 971 850	940 454
4.	Finansų, prekybos ir pramonės	7 705 052	11 862 319
5.	Vidaus reikalų	7 174 610	486 352
6.	Užsienio reikalų	4 565 475	6 370 160
7.	Teisingumo	3 838 164	55 000
8.	Krašto apsaugos	58 303 989	156 930

1923 metais daugiausia lėšų skirta Krašto apsaugos, Susisiekimo, Žemės ūkio, Švietimo ir Finansų, prekybos ir pramonės ministerijoms, o URM liko penktoje vietoje.

V. Petrulis, kalbėdamas apie valstybės skolas, pabrėžė, kad daugiausia Lietuva skolinga JAV. Skola susideda iš dviejų sumų: už Prancūzijoje pirktas prekes – 4 milijonai 159 tūkstančiai 627 doleriai, ir už paramą maisto prekėmis per JAV labdaros organizacijas – 882 tūkstančiai 136 doleriai, iš viso – 5 milijonai 31 tūkstantis 627 doleriai. Be to, Lietuvos valstybė buvo skolinga lietuvių emigrantams JAV už ten išplatintą Laisvės paskolą – 1 milijoną 665 tūkstančius 972 dolerius. Šios paskolos terminas – 1934 m. liepos 1 d., valstybė mokėjo 5 proc. metines palūkanas. Prancūzijai Lietuva buvo skolinga 700 tūkstančių frankų už pirktus garvežius, ginklus ir karininkų išlaikymą Prancūzijoje²³. Be to, Lietuva buvo skolinga Anglijai ir Vokietijai, šios skolos taip pat po truputį buvo mokamos.

1923 m. liepos 12 d. svarstant URM išlaidas 2-uoju skaitymu, kun. Juozas Vailokaitis prieštaravo, kad būtų išbraukti 5 tūkstančiai litų, skirti

²² 1923 m. liepos 6 d., I sesijos 10 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

²³ 1923 m. liepos 6 d., I sesijos 10 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

remontui ir inventoriui įsigyti²⁴. Jo nuomone, Užsienio reikalų ministerija yra vienintelė, kurioje lankosi užsieniečiai ir čia susidaro įspūdį apie valstybę, todėl nereikia gailėti pinigų remontui ar inventoriui. Jo pastabą balsuojant palaikė dauguma parlamentarų.

1923 m. liepos 18 d. posėdyje Seimas pritarė URM nepaprastosioms išlaidoms: sienų su Latvija nustatymui – 200 tūkstančių, bylai su Lenkija – 153 tūkstančius (iš viso – 353 tūkstančius litų), Klaipėdos atstovybės reikalams – 17 tūkstančių 160, specialiajam ministro kreditui – 3 milijonus litų²⁵.

II Seimo laikotarpiu toliau buvo vykdoma URM etatų reforma. 1923 m. lapkričio 27 d. pradėjus svarstyti URM etatų pakeitimą, referentas Juozas Skyrius paaiškino, kad numatoma vietoj 112 tarnautojų centre palikti tik 52, o atstovybėse vietoj 142 – 65. Vietoj buvusių 6 departamentų palikti 2 – Politikos ir ekonominių reikalų bei Teisių ir administracijos²⁶. 1923 m. veikė keturi nuolatiniai departamentai: Vakarų, Europos Centro, Rytų, Bendrųjų reikalų, ir 2 laikinieji – Tautų Sąjungos ir Lenkų²⁷.

Socialdemokratas Kipras Bielinis abejojo, ar sumažinus etatų skaičių darbo organizavimas pagerės, kritikavo blogą Telegramų agentūros darbą. Jis nuogaštavo, kad žmonės iš darbo bus atleidžiami neplaningai ir 3–4 metus ministerijoje dirbė bei patirties turintys darbuotojai gali būti atleisti vadovaujantis asmeniniais tikslais, o ne valstybės interesais. Jis norėjo, kad užsienio reikalų ministras dalyvautų posėdyje ir atsakytų į klausimus.

Lietuvos darbo federacijos (toliau – LDF) atstovas Pranas Viktoras Raulinaitis patarė atleidžiant darbuotojus taip pat atsižvelgti į socialinę jų padėtį, pasirūpinti įdarbinimu, kritikavo ministerijoje vyraujančią biurokratizmą, siūlė kiekvienam valdininkui nustatyti kompetencijos sritį ir atsakomybę už jo darbą. Jis kaltino Eltą dėl informacijos nepateikimo užsieniui, ypač

²⁴ 1923 m. liepos 12 d., I sesijos 13 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

²⁵ 1923 m. liepos 18 d., I sesijos 16 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

²⁶ 1923 m. lapkričio 27 d., I sesijos 43 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

²⁷ Grigaravičiūtė, S. Užsienio reikalų ministerijos struktūros raida 1920–1940. *15 stendas, paroda, 2009 m.*

apie Klaipėdos sukilimą, tai įvertindamas kaip ministerijos apsileidimą. P. V. Raulinaitis priekaištavo Lenkų departamentui, kad nesuteikė informacijos Vilnijos lietuviams, dalyvavusiems Tautų Sąjungos IV suvažiavime – Prislėgtųjų Lenkijos tautinių mažumų suvažiavime²⁸. Jo nuomone, departamento tikslas – rinkti ir klasifikuoti informaciją apie lietuvių persekiojimą okupuotame Vilniaus krašte, bet jis šito darbo neatlieka. LDF atstovas siūlė atkreipti dėmesį į diplomatinį ir konsulinį atstovybių darbą, išleisti laikraštį, kuriame būtų pateikta ekonominė informacija.

Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos (toliau – LVLS) frakcijos atstovas Vincas Kvieska stebėjosi, kad centre yra 52 darbuotojai, o užsienyje – tik 67, mažai žmonių dirba ekonominiiais klausimais, todėl nukenčia Lietuvos ekonomika, siūlė nenaikinti URM etatų užsienio atstovybėse.

LVLS atstovas Pranas Radzevičius siūlė ministerijos etatų nesvarstyti, nes nėra pateikta Eltos etatų. Balsuojant K. Bielinio pasiūlymas etatų svarstymą atidėti, kol ministras atsakys į iškilusius klausimus, ir P. Radzevičiaus pasiūlymas etatų svarstymą atidėti, kol bus gauti Telegramų agentūros etatai, buvo atmesti.

1923 m. gruodžio 5 d. posėdyje pradėjus svarstyti ministerijos etatus, užsienio reikalų ministras E. Galvanauskas prašė nemažinti atstovybių etatų skaičiaus. Jo teigimu, tuomet reikėtų jas uždaryti, nes ten etatų skaičius sumažintas iki minimumo. Tačiau kun. A. Šmulksčio siūlymu išbrauktas generalinio konsulo etatas Vokietijoje, o Balio Žygelio siūlymu panaikintas konsulo etatas Bauskėje (Latvijoje). 1924 m. vasario 27 d. svarstant URM etatus 3-uoju skaitymu, E. Galvanauskas prašė grąžinti panaikintus etatus Berlyne ir Bauskėje, bet Seimo dauguma tam nepritarė²⁹. A. Šmulksčys pasiūlė panaikinti generalinio konsulo etatą Lietuvos atstovybėje Berlyne, siekdamas, kad šių pareigų neitų Zalmanas Giršavičius, kuris, jo nuomone, naudojami Lietuvos vardu ir kenkia jos interesams.

²⁸ 1923 m. lapkričio 27 d., I sesijos 43 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

²⁹ 1924 m. vasario 27 d., II sesijos 71 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

5 lentelė. URM sąmata 1924 metams³⁰

Eil. nr.	Paskirtis	Centro įstaigoms (litais)	Atstovybėms (litais)	Pastabos
1.	Tarnautojų atlyginimams	120 000	1 270 700	
2.	Prie ministerijos priskirtiems valdininkams	15 000		ministerijoje
3.	Reprezentacijos išlaidoms	55 000	145 000	
4.	Kanceliarijos išlaidoms	10 000	81 900	
5.	Sargų ir kurjerių rūbams	4 000		ministerijoje
6.	Pašto, telefono ir telegrafo išlaidoms	15 000	120 600	
7.	Buto nuomai	12 000	337 200	
8.	Kurui, šviesai, valymui	10 000	189 200	
9.	Remontui	7 000		ministerijoje
10.	Inventoriui įgyti		120 000	atstovybėse
11.	Dienpinigiams ir kelionpinigiams	60 000	90 000	
12.	Knygoms ir laikraščiams	25 000		ministerijoje
13.	Archyvui, bibliotekai ir laikraščių prenumeratai		45 400	atstovybėse
14.	Pinigams keisti ir siuntinėti	50 000	25 400	
15.	Automobilių išlaikymui	22 000		ministerijoje
16.	Stipendininkams	40 000		ministerijoje
17.	Socialinei pagalbai savo piliečiams užsienyje		20 000	atstovybėse
	Iš viso:	445 000	2 445 400	

1924 metams URM skirta 2 milijonai 890 tūkstančių 400 litų ir vienas milijonas 153 tūkstančiai litų nepaprastosioms išlaidoms³¹. Pirmą kartą ministerijos biudžete buvo numatytos išlaidos stipendininkams – 1923 m. rudenį URM paskyrė 5 stipendijas, kurias galėjo

³⁰ Valstybės pajamų sąmata 1924 metams. *Vyriausybės žinios*. 1924, kovo 1 (Nr. 152), p. 16.

³¹ Valstybės pajamų sąmata 1924 metams. *Vyriausybės žinios*. 1924, kovo 1 (Nr. 152), p. 16–17.

gauti ministerijos tarnautojai, neturintys atitinkamo mokslo cenzo diplomatinei tarnybai, asmenys, turintys aukštąjį juridinį bei aukštesnįjį išsilavinimą ir norintys dirbti diplomatinį darbą³².

1924 m. gegužės 30 d. Užsienio reikalų komisijos pirmininkas LKDP atstovas A. Šmulskštys 1-uoju ir 2-uoju skaitymais referavo URM etatų papildymo projektą, kuriuo Lietuvos atstovybėje JAV, padidėjus darbo krūviui, siūloma padidinti tarnautojų skaičių, o atstovybėje Berlyne atkurti generalinio konsulo etatą³³. Finansų ir biudžeto komisija pasiūlė vietoj dviejų generalinių konsulų ir vicekonsulų palikti po vieną. Seimo dauguma tam pritarė. Galutinai papildomi etatai be pakeitimų buvo priimti 1924 m. birželio 13 d.³⁴

1924 m. gruodžio 5 d. 145-ajame posėdyje svarstant valstybės biudžetą 1925 metams LDF atstovas Petras Jočys pasiūlė sumažinti išlaidas inventoriumui įsigyti nuo 100 iki 25 tūkstančių litų³⁵. 1924 m. gruodžio 12 d. papildomai URM kreditui skirti 275 tūkstančiai litų³⁶.

6 lentelė. URM sąmata 1925 metams³⁷

Eil. nr.	Paskirtis	Centro įstaigoms (litas)	Atstovybėms (litas)	Pastabos
1.	Tarnautojų atlyginimams	305 360	1 548 520	
2.	Kanceliarijos išlaidoms	99 000	236 860	

³² Užsienio reikalų ministerijos stipendijoms gauti taisyklės. *Vyriausybės žinios*. 1923, rugsėjo 18 (Nr. 138), p. 1–2.

³³ 1924 m. gegužės 30 d., III sesijos 103 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

³⁴ 1924 m. birželio 13 d., III sesijos 107 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

³⁵ 1924 m. gruodžio 5 d., VI sesijos 145 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

³⁶ 1924 m. gruodžio 12 d., VI sesijos 149 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

³⁷ Valstybės išlaidų sąmata 1925 metams. *Vyriausybės žinios*. 1925, vasario 14 (Nr. 182), p. 104.

3.	Ūkio išlaidoms	85 000	594 000	
4.	Turtui įgyti	39 000	144 000	
5.	Įvairioms išlaidoms	364 000	317 000	
6.	Periodiniams leidiniams leisti	20 000		ministerijoje
7.	Dalyvavimui Tautų Sąjungoje	270 000		ministerijoje
8.	Iš viso:	1 182 360	2 840 380	
	Visas Užsienio reikalų ministerijos biudžetas			4 022 740

Ši sąmata buvo priimta 1-uoju ir 2-uoju skaitymais. 1924 m. gruodžio 16 d. priimtas galutinis URM biudžetas, kuriame buvo padidintos išlaidos ministerijos inventoriui nuo 25 iki 39 tūkstančių litų, taip pat prirta nepaprastosioms išlaidoms: specialiam ministro kreditui – 1 milijonas 750 tūkstančių litų, įvairioms išlaidoms – 250 tūkstančių litų³⁸.

1925 m. lapkričio 13 d. LVLS atstovas K. Ralys įteikė paklausimą dėl namų pirkimo pasiuntinybėms Berlyne, Paryžiuje ir Vašingtone, klausdamas, kokiomis lėšomis pirka, nes 1925 m. biudžete pinigų tam nenumatyta. Užsienio reikalų ministras Mečislovas Reinys atsakė, kad pasiuntinybės namas Berlyne kainavo 600 tūkstančių litų, kuriuos reikės sumokėti per 3 kartus iki 1927 metų. Pasiuntinybės namai Paryžiuje nupirkti už 700 tūkstančių litų, kuriuos sumokėti reikės per 4 metus. Vašingtone namai pasiuntinybei nupirkti 1924 metais už 90 tūkstančių dolerių, kuriuos reikės sumokėti per 15 metų. Ministerija nusprendė, kad ekonomiškiau bus nusipirkti, negu išsinuomoti, ir pateiks Seimui papildomą nepaprastųjų išlaidų sąmatą³⁹.

1925 m. gruodžio 17 d. svarstant URM biudžetą 1926 metams 2-uoju skaitymu, referentas A. Šmulskštys pripažino, kad ministerijos finansiniai atsiskaitymai netvarkingi ir kad jai buvo leidžiama per-

³⁸ 1924 m. gruodžio 16 d., VI sesijos 150 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

³⁹ 1925 m. lapkričio 20 d., VIII sesijos 209 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

skirstyti lėšas iš vienos eilutės į kitą, ko negalėjo daryti kitos ministerijos⁴⁰. A. Šmulkštys kalbėjo apie namų Berlyno ir Paryžiaus pasiuntinyboms pirkimą, aiškindamas, kad Seimas lėšų tokiems pirkimams nebuvo paskyręs. Jis pateisino namo pirkimą pasiuntinybei Paryžiuje, tačiau kritikavo namo ir automobilio pirkimą pasiuntinybei Berlyne. Apgailestavo, kad URM yra daug neužimtų etatų, trūksta aukštos kvalifikacijos specialistų ir nieko nebuvo daroma jiems parengti. Jo nuomone, URM nepageidaujamos moterys, nes jos negali užimti aukštesnių pareigų. Taip pat nurodė, kad kai kurios atstovybės, ypač konsulatų, nepalaiko glaudžių ryšių su ministerija, o tai kenkia valstybei.

LVLS lyderis M. Sleževičius taip pat kritikavo Ministrų kabinetą, kad jis be Seimo sutikimo nusprendė pirkti namus pasiuntinyboms Berlyne, Paryžiuje ir Vašingtone tokios didelės finansinės krizės metu. Politikas siūlė neskirti lėšų atstovybei prie Vatikano, nes, jo nuomone, „Vatikanas išvarė Lietuvos atstovą“, ir siūlė tas lėšas išbraukti – dabartiniu metu nereikia jokių santykių su šia valstybe. Piktinosi, kad nepaskirtas atstovas Čekoslovakijai, netinkamai dirbo atstovas Italijoje, URM nėra atskiro Ekonomikos departamento ar skyriaus, nevykdoma Taikos sutartis su Rusija.

M. Reinys teisinosi, kad finansinis atsiskaitymas iš pasiuntinybių vėluoja dėl susisiektų problemų, iš anksto sudarytose sąmatose ne visas išlaidas galima numatyti, todėl paskui reikia koreguoti, skundėsi, kad nepakanka žmonių, turinčių teisinį ir diplomatinį išsilavinimą bei mokančių užsienio kalbų. Minėjo, kad Ekonomikos departamentas buvo panaikintas 1923 m., ir šis sprendimas nepasiteisino, aiškino, kad Taikos sutartis su Rusija nevykdoma dėl SSRS kaltės⁴¹.

⁴⁰ 1925 m. gruodžio 17 d., VIII sesijos 222 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

⁴¹ 1925 m. gruodžio 17 d., VIII sesijos 222 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

Balsuojant dėl biudžeto Finansų ir biudžeto komisija beveik visoms pasiuntinybėms ir konsulatams pasiūlė sumažinti arba išbraukti lėšas smulkioms išlaidoms, tačiau nepaprastosioms išlaidoms skirta 2 milijonai 50 tūkstančių litų⁴².

1925 m. gruodžio 21 d. svarstant URM biudžetą 3-uoju skaitymu, LVLS pasiūlė išbraukti 59 tūkstančius 540 litų, skirtus Lietuvos pasiuntinybei Vatikane, tačiau balsų dauguma LVLS pataisa buvo atmesta⁴³. URM centro įstaigoms skirta 1 milijonas 5 tūkstančiai 720 litų, o atstovybėms ir konsulatams – 2 milijonai 993 tūkstančiai 66 litai. Visas URM biudžetas sudarė 3 milijonus 998 tūkstančius 786 litus, kai Lietuvos universitetui skirta 4 milijonai 1 tūkstantis 885 litai⁴⁴. Be to, nepaprastosioms URM išlaidoms nutarta skirti 1 milijoną 42 tūkstančius 800 litų, iš kurių buvo planuojama įkurti Ekonominį skyrių ir sumokėti įmokas už pasiuntinybių pastatus Berlyne ir Paryžiuje. II Seimas dirbo iki 1926 m. birželio 2 d.

1926 m. nesutarimai krikščionių demokratų bloko viduje ir agrarų opozicijos agitacija per rinkimus nulėmė krikščionių demokratų pralaimėjimą rinkimuose į III Seimą. Šiuose rinkimuose nė viena partija negavo absoliučios daugumos. Daugiausia balsų gavo LVLS. Po ilgų derybų buvo sudaryta koalicija su LSDP ir tautinėmis mažumomis. Daugiausia vietų parlamente gavusios LVLS frakcijos narių išsimokslinimas buvo žemiausias⁴⁵. Koaliciją sudarė ir Vyriausybę formavo ilgai opozicijoje buvusios kairiosios ir tautinių mažumų frakcijos, neturėjusios patirties valstybės valdymo bei užsienio politikos formavimo srityje.

⁴² *Ten pat.*

⁴³ 1925 m. gruodžio 21 d., VIII sesijos 224 posėdis. *II Seimo stenogramos*. Kaunas, 1923–1926.

⁴⁴ Valstybės išlaidų sąmata 1926 metams. *Vyriausybės žinios*. 1926, vasario 25 (Nr. 217), p. 65, 98–106.

⁴⁵ Tamošaitis, M. III Seimas (1926–1927). *Lietuvos Respublikos Seimų I (1922–1923), II (1923–1926), III (1926–1927), IV (1936–1940) narių biografinis žodynas*. Vilnius, 2007, p. 130, 133.

M. Sleževičiaus Vyriausybė paskelbė taupumo politiką, kurią vykdančiant buvo numatyta sumažinti lėšas, skirtas Lietuvos pasiuntinyboms užsienyje. Lapkričio 11 d. Seimo Finansų ir biudžeto komisijos posėdyje LVLS atstovas Pranas Dailidė ir LSDP atstovas Kipras Bielinis pasiūlė išbraukti lėšas, skirtas Lietuvos atstovybei Vašingtone išlaikyti, – tai faktiškai reiškė atstovybės panaikinimą. Už tokį pasiūlymą balsavo LVLS, LSDP, Klaipėdiečių ir vokiečių bei Lenkų frakcijų atstovai. LKDP atstovai Petras Karvelis, kun. J. Steponavičius bei LDF atstovas Petras Radzevičius balsavo prieš tokį neapgalvotą ir žalingą Lietuvai pasiūlymą, rekomendavo palikti šį klausimą spręsti Užsienio reikalų komisijai⁴⁶.

1926 m. gruodžio 1 d. M. Sleževičiaus Vyriausybė pasiūlė „Lietuvos Respublikos 1926 m. išlaidų sąmatos II pakeitimą“, kuriuo buvo numatyta sumažinti lėšas, skirtas tarnautojams ir kanceliarijai, pasiuntinyboms Anglijoje, Amerikoje, Prancūzijoje, Italijoje prie Kvirinalo (imperatoriaus sosto), Vatikane ir kitose šalyse. Leonas Bistras siūlė nemažinti lėšų atstovybei prie Vatikano, nes lėšų sumažinimas nepadės atnaujinti santykių ir gali būti blogai suprastas, tačiau Seimo narių dauguma balsavo už lėšų sumažinimą. Tik pasiuntinybei SSRS bei konsulatui Niujorke lėšos buvo padidintos, kitoms pasiuntinyboms – žymiai sumažintos⁴⁷. Iš viso URM sąmata 1926 metams padidinta 64 tūkstančiais 520 litų, tačiau sumažinta 146 tūkstančiais 191 litu. Tame pačiame posėdyje papildomai URM sąmata sumažinta 26 tūkstančiais litų⁴⁸. Už biudžeto išlaidų sumažinimą balsavo 29 Seimo nariai, prieš – 21. Šį nutarimą įgyvendinti sutrukdė 1926 m. gruodžio 17 d. perversmas.

⁴⁶ Protestas dėl Lietuvos atstovybės panaikinimo Š. Amerikos valstybėse. *Rytas*. 1926, lapkričio 15 (Nr. 258), p. 1; Dr. P. Karvelis, J. Steponavičius, krikšč. dem. frakcijos atstovai, P. Radzevičius Darbo federacijos atstovas. „Lietuva“ netiesą rašo. *Rytas*. 1926, lapkričio 19 (Nr. 262), p. 1.

⁴⁷ 1926 m. gruodžio 1 d., II sesijos 49 posėdis. *III Seimo stenogramos*. Kaunas, 1926–1927.

⁴⁸ 1926 m. gruodžio 9 d., II sesijos 56 posėdis. *III Seimo stenogramos*. Kaunas, 1926–1927.

Po perversmo 1926 m. gruodžio 30 d., svarstant URM sąmatą, kairiosios frakcijos toliau siekė sumažinti pasiuntinybių užsienyje lėšas. LSDP lyderis S. Kairys pareiškė, kad diplomatinės atstovybės užsienyje yra per didelės ir nepateisina savo darbo, todėl, LSDP nuomone, nemažai atstovybių reikia pakeisti konsulatais arba visai panaikinti. LSDP vardu jis pasiūlė pasiuntinybę JAV pakeisti generaliniu konsulatu, o atstovybes Čekoslovakijoje, Italijoje ir Šveicarijoje visai panaikinti ir taip sutaupyti 350 tūkstančius litų. Augustinas Voldemaras atsakė, kad tuo metu, kai Italija įsteigė specialią atstovybę, Lietuvos atstovybės Italijoje panaikinimas sukeltų politinį skandalą. Jis prašė lėšų nemažinti, kol bus parengtas URM pertvarkymo planas⁴⁹.

1927 m. kovo 18 d. A. Voldemaro Vyriausybė pasiūlė URM etatų pakeitimą, kurį referavo LVLS narys P. Dailidė. Buvo pasiūlyta panaikinti Politikos departamento direktoriaus etatą ir vietoj jo įkurti generalinio sekretoriaus postą, kuris derintų visų 3 departamentų darbą, kai nebus užsienio reikalų ministro, nes kitam Ministrų kabineto nariui sunku įsigilinti į ministerijos darbą⁵⁰. Šis etatų pakeitimas specialiai buvo pritaikytas A. Voldemarui, nes, būdamas Ministru Pirmininku ir užsienio reikalų ministru, jis negalėjo nuolat dirbti URM. Šis pakeitimas 1927 m. kovo 22 d. posėdyje buvo priimtas be diskusijų⁵¹.

Po perversmo tapęs Ministru Pirmininku ir užsienio reikalų ministru, A. Voldemaras pateikė Seimui svarstyti URM sąmatą bei etatų pakeitimą, kuriam pritarė dauguma Seimo narių, tačiau 1927 m. balandžio 12 d. III Seimas buvo paleistas.

⁴⁹ 1926 m. gruodžio 30 d., III sesijos 66 posėdis. *III Seimo stenogramos*. Kaunas, 1926–1927.

⁵⁰ 1927 m. kovo 18 d., III sesijos 73 posėdis. *III Seimo stenogramos*. Kaunas, 1926–1927.

⁵¹ 1927 m. kovo 22 d., III sesijos 74 posėdis. *III Seimo stenogramos*. Kaunas, 1926–1927.

Išvados

1. Seimas galėjo veiksmingai vykdyti parlamentinę kontrolę tvirtindamas URM biudžetą ir struktūrą.

2. Steigiamojo Seimo laikotarpiu ministerijos struktūra tik pradėjo formuotis, stigo išsilavinusių ir užsienio kalbas mokančių tarnautojų, ir nors vėliau buvo įsteigtos URM stipendijos, parlamentarizmo laikotarpiu kvalifikuotų darbuotojų poreikis nebuvo patenkintas.

3. Seimo nariai dažniausiai kritikavo URM dėl etatų politikos neturėjimo, blogo atstovybių darbo, netinkamai tvarkomų finansinių dokumentų, tačiau kritika dėl diplomatinės veiklos neišmanymo ar partinių nesutarimų neretai buvo nekonstruktivi.

4. 1923–1926 metais buvo nuolat tobulinama URM struktūra, nes suskirstymas į departamentus pagal teritorijas nepasiteisino. Nauji departamentai, suskirstyti pagal veiklos rūšis, padėjo geriau vykdyti ministerijos funkcijas.

5. Visi Seimai stengėsi sumažinti ministerijos lėšas ir etatus, tačiau neretai tai buvo daroma dėl subjektyvių priešasčių ar partinių interesų, todėl vėliau tekdavo priimti papildomas sąmatas ir vėl įsteigti panaikintus etatus.

6. Labiausiai URM biudžetą siekė apkarpyti III Seimas, kuriame daugumą sudarė populistinės valstiečių liaudininkų ir socialdemokratų partijos, turėjusios nedaug valstybės valdymo patirties.

7. 1920–1927 m. Krašto apsaugos, Susisiekimo, Švietimo ir Finansų ministerijos dažniausiai gaudavo didesnę finansavimą negu URM. Tai lėmė valstybės ekonominiai poreikiai ir valstybės kūrėjų, kilusių iš ūkininkų, mentalitetas.

THE SEIMAS FACTOR IN FORMING THE BUDGET AND STRUCTURE OF THE LITHUANIAN MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS IN 1920-1927

AUDRONĖ VEILENTIENĖ

Summary

Keywords: Ministry of Foreign Affairs; Seimas; budget; estimate.

The article analyzes discussions of the budget and the staff of the Ministry of Foreign Affairs in the plenary meetings in 1920-1927, as well as the attitude of the fractions to the improvement of the structure and the activities of the Ministry. During the period of parliamentarism the Seimas established the Foreign Affairs Commission to pursue the permanent control of foreign policy and to deal with relevant issues of that area. The control of the Seimas, was manifested in plenary meetings, too, in discussing the Government declaration, the state budget and structure. The work of the ministries, including that of the Ministry of Foreign Affairs, depended on the funds allocated and the staff. In considering the state budget, the Seimas also dealt with the operation of the Ministry of Foreign Affairs and the embassies. Between the years 1920-1927, the Ministry underwent constant changes: i.e. the central apparatus grew bigger, the embassies and the consulates were established, the structure of the Ministry

was modified. The Seimas sought to minimize the Ministry budget, however, later the estimates of the additional costs had to be approved. The Seimas III was most in favor of the biggest budget cuts by minimizing the funds allocated to the embassies and consulates without regard to specific features of their work and representation functions. The members of the Seimas most often criticized the Ministry for the absence of the policy of staff, inefficient work of the representations and bad management of financial documents. Most often, however, the criticism was not constructive due to incompetence in diplomatic work or disagreements between party members. In approving the state budget for 1920-1927, other ministries, e.g. the Ministries of Defence, Transport, Education and Finance got bigger financial allocations than the Ministry of Foreign Affairs. This was determined by the economic needs of the state and the mentality of the fathers of the state who most often were rural descendants.

Įteikta 2014 m. rugsėjo 30 d.